

AZ 1914-ES HÁBORÚS ÉV AZ OSZTRÁK–MAGYAR KITÜNTETÉS-TÖRTÉNETBEN

The War Year 1914 in Austro–Hungarian Phaleristics

Similarly to the previous wars of the Habsburg Empire, World War I brought about changes in the system of Austro–Hungarian decorations. However, the Great War – prolonged, mobilizing huge masses of people, and different in nature from earlier wars – surpassed every other armed conflict in this respect, too. Furthermore, since the war in 1914–1918 was the last one of the Austro–Hungarian Monarchy, resulting in the disintegration of the state, it can be stated that the system of Austro–Hungarian decorations reached its final form during the war.

On the occasion of the hundredth anniversary of the outbreak of World War I, the paper describes the Austro–Hungarian phaleristic aspects of the year 1914. Following the first month of the war, the great number of mobilized men and the multi-front war resulted in a massive demand for decorations, which lead to publishing of regulations about war decorations on the pages of gazettes. These documents indicate clearly that after the army's command quickly realized that the forms of recognition available at the outbreak of the conflict were insufficient the system was expanded; and that the army's command also realized the positive effect the decorations had on morals.

Gergely Pál Sallay, PhD, Head of the Numismatic Department of the Military History Museum. Research area: Hungarian orders, decorations, medals and badges in the 19-20th century, international-Hungarian relations reflected by awards. Major books: *Seregszemle fémben, zománcban. A Magyar Királyi Honvédség és a leventemozgalom jelvényei, 1938–1945.* (Monarchia Kiadó, Budapest, 2009) and: *Mindent a hazáért! Első világháborús osztrák-magyar katonai alakulat- és emlékjelvények.* (Zrínyi Kiadó, Budapest, 2010). E-mail: sallay.gergely@mail.militaria.hu

Keywords: World War I, Austro-Hungarian Monarchy, soldiers, phaleristics, war decorations, military awards

A Habsburg Birodalom korábbi háborúihoz hasonlóan az első világháború is változásokat hozott az osztrák–magyar kitüntetési rendszerben. Az elhúzódo, hatalmas tömegeket (katonákat és civileket egyaránt) mozgósító, a korábbiaktól jellegében is eltérő Nagy Háború „elismerési igényei” azonban valamennyi korábbi fegyveres konfliktust felülmúlták. Továbbá – mivel az 1914–1918 közötti világháború az Osztrák–Magyar Monarchia utolsó háborúja volt, amely az államalakulat felbomlásával végződött – elmondható, hogy az osztrák–magyar kitüntetési rendszer e háború során érte el végleges formáját.

A világháború kitörésének 100. évfordulóján az 1914. év osztrák–magyar kitüntetés-történeti vonatkozásait vesszük górcső alá. Ha végiglapozzuk az osztrák–magyar haderő hivatalos kiadványai (a *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer*, illetve a *Rendeleti Közlöny a magyar kir. Honvédség számára*) 1914-es lapszámait, számos, a kezdődő háború közvetlen hatását tükröző rendelkezést találunk, amelyek között több kitüntetésügyi vonatkozás is van. Ezek egyértelműen arról tanúskodnak, hogy a hadvezetés hamar felismerte a háború kitörésekor rendelkezésre álló elismerési formák elégtelenségét és élt a bővítés lehetőségével, valamint tisztán látta a kitüntetések moráljavító hatását.

Mielőtt azonban a rendszer 1914-es változásait sorra vesszük, elengedhetetlen, hogy számot adjunk a kiindulópontonról, vagyis arról, hogy milyen hadikitüntetések, azaz harctéri érdemekért adományozható elismerések álltak rendelkezésre a Monarchiában a háború előestéjén.¹

A Habsburg Birodalom kitüntetési rendszerében a XVIII. század második felétől kezdve megtalálhatóak voltak a kifejezetten katonai érdemekért odaítélhető kitüntetések, így a tisztek által elnyerhető legrangosabb elismerés, az 1757-ben alapított Mária Terézia Katonai Rend (Militär–Maria Theresien-Orden), illetve a legénység hasonló presztízsű kitüntetése, az 1789-től adományozott Vitézségi Érem (Tapferkeitsmedaille). Mindkét elismerési forma számos változáson ment keresztül az alapításukat követő évtizedek során (többek között az eredeti kettőről háromra emelkedett fokozataik száma, amely lehetővé tette az általuk elismerhető haditettek „értékarányos” jutalmazását), renoméjuk azonban a XX. század elejére is változatlan maradt. E két kitüntetés mellé a XIX. század folyamán több, kifejezetten katonai jellegű elismerési formát hoztak létre: 1801-ben a kétfokozatú Tábori Lelkészi Érdemkeresztet (Geistliches Verdienstkreuz), 1849-ben a tiszteknek adományozható Katonai Érdemkeresztet (Militärverdienstkreuz) és – a hivatásos szolgálatban töltött idő alapján elnyerhető – többfokozatú (tishti és legénységi) Katonai Szolgálati Jelet (Militärdienstzeichen), 1873-ban a hadjáratí éremként funkcionáló Hadiérmert (Kriegsmedaille), 1890-ben pedig a Katonai Érdemérmert (Militärverdienstmedaille). Ez utóbbi érdemérmert a korábban csak írásbeli formában megjelenő uralkodói dicséret (háborúban „legfelsőbb elismerés”, békében „legfelsőbb megelégedés”) látható jeleként viseltek katonai személyek; 1911-től – a már létező bronz mellett – ezüst fokozata is volt.

A XIX. század első felében alapításra kerültek továbbá általános érdemrendek, így 1808-ban az Osztrák Császári Lipót Rend (Österreichisch-Kaiserliche Leopold-Orden), 1816-ban az Osztrák Császári Vaskorona Rend (Österreichisch-Kaiserliche Orden der Eisernen Krone), 1849-ben pedig az Osztrák Császári Ferenc József Rend (Kaiserlich-Österreichische Franz-Joseph-Orden), amelyeket katonai és polgári személyek egyaránt, azonos külalakban érdemelhettek ki. 1860-ban aztán – az előző évi piemonti–francia–osztrák háború hatására – a Lipót Rend, a Vaskorona Rend és a Katonai Érdemkereszt jelvényeihez ún. hadidíszítményt (Kriegsdekoration) rendszeresítettek.² A hadidíszítmény a kitüntetések jelvényeire erősített babérmag, illetve babérdísz volt, amely ettől kezdve jól láthatóan megkülönböztette az említett érdemrendek és a Katonai Érdemkereszt harctéri érdemekért hadidíszítménnyel ékesített formában adományozott fokozatait a polgári, illetve békeidőbeli katonai érdemekért adományozott azonos típusú kitüntetésektől.

Ugyancsak eltért külső megjelenésében a háborúban, illetve a békében szerzett érdemekért adományozott Katonai Érdemérem. Az uralkodó profilképével díszített, osztrák császári koronán függő érmet a két említett esetben a szalagja különböztette meg: békeidőben szerzett érdemek nyomán vörös szalagon, háborús érdemek után a Katonai Érdemkereszt vörös-fehér csíkos szalagján lehetett az egyenruha mellrészére tűzni.³ Ez utóbbi

¹ Az ismertett kitüntetésekről bővebben lásd: *Bodrogi – Molnár – Zeidler* 2005.; *Felszeghy* 1943.; *Makai – Héri* 2002.; *Měříčka* 1974.; *Michetschläger* 1918–1919.; *Stolzer – Steeb* 1996.

² Circular-Verordnung vom 12. März 1860, Abthlg. 1, Nr. 460. K. k. *Armee-Verordnungsblatt. Normal-Verordnungen*. 1860/10. sz. 1860. március 17. 223–224. o. és I–III. tábla.

³ *Bodrogi – Molnár – Zeidler* 2005. 97. o.; *Felszeghy* 1943. 345. o.

szalagváltozatot a szakirodalom hadiszalag névvel illeti. (A rendelkezés visszamenőleges hatályú volt, az 1848 és 1890 között háborús érdemekért írásbeli „legfelsőbb elismerésben” részesült tisztek is viselhették az érem „hadiszalagos” változatát.⁴) 1911-től a Tábori Lelkészi Érdemkeresztet is kétféle szalagon adományozták: az addig csak háború idején kiérdemelhető keresztet ettől kezdve békeidőben teljesített érdemes szolgálatokért fehér, harctéri érdemekért – az addigihoz hasonlóan – három széles vörös sávval díszített fehér szalagon lehetett viselni.⁵

Osztrák–magyar hadikitiüntetések (tehát a fentebb ismertetett, hadidíszítménnyel vagy hadiszalaggal ékesített kitiüntetések, illetve a Mária Terézia Rend és a Vitézségi Érmek) adományozására 1860 (a hadidíszítmény bevezetésének dátuma) és 1914 között az 1864. évi dán–osztrák–porosz háborúban, Habsburg Ferdinánd Miksa „mexikói kalandja” során 1865-ben, az 1866. évi porosz–osztrák–olasz háborúban, Bosznia-Hercegovina 1878-as okkupációjakor, az 1869-es és 1882-es dél-dalmáciai felkelések leverése, az 1896–1897-es krétai békefenntartó misszió teljesítése, valamint az 1900–1901-es bokszerláadás leverése során tanúsított érdemek elismeréseként került sor.

Az első világháború előestéjén tehát az alábbi kitiüntetések álltak rendelkezésre a kifejezetten harctéri érdemek jutalmazására (viselési sorrendben):

Mária Terézia Katonai Rend nagykeresztje
 Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztje
 Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztje
 Osztrák Császári Lipót Rend nagykeresztje hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Lipót Rend I. osztálya hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Vaskorona Rend I. osztálya hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Lipót Rend parancsnoki keresztje hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Vaskorona Rend II. osztálya hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztje hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya hadidíszítménnyel
 Katonai Érdemkereszt hadidíszítménnyel
 Tábori Lelkészi Érdemkereszt I. osztálya hadiszalagon
 Tábori Lelkészi Érdemkereszt II. osztálya hadiszalagon
 Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon
 Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon
 Arany Vitézségi Érem
 Ezüst Vitézségi Érem I. osztálya
 Ezüst Vitézségi Érem II. osztálya.

1914-ben, még a világháború kitérését megelőzően és (értelemszerűen) attól függetlenül jelent meg az osztrák–magyar haderő hivatalos lapjaiban az a kitiüntetési témájú rendelet, amely szabályozta a Katonai Érdemérmek fokozatainak együttes viselését.⁶ Az 1914. áprilisi körrendelet értelmében az említett kitiüntetések viselési sorrendje az alábbi volt:

⁴ *Felszeghy* 1943. 345. o.

⁵ *Felszeghy* 1943. 394. o.

⁶ Zirkularverordnung vom 21. April 1914, Präs. Nr. 4362. *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Normalverordnungen.* 1914/20. sz. 1914. április 25. 89. o.; 5808/eln.–2.–1914. sz. körrendelet. *Rendeleti Közlöny a magyar kir. Honvédség számára.* Szabályrendeletek. 1914/18. sz. 156. o.

Ezüst Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján (azaz hadiszalagon)
 Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján (azaz hadiszalagon)
 Ezüst Katonai Érdemérem vörös szalagon
 Bronz Katonai Érdemérem vörös szalagon.

A világháború első hónapja elteltével aztán – látván a mozgósítottak nagy számából és a többfrontos háborúból következő tömeges kitüntetési igényeket, illetve készülvén a folytatásra – sorra jelentek meg a közlönyök hasábjain a hadikitüntetésekre vonatkozó rendelkezések.

Kronológiai sorrendben haladva az első ilyen körrendelet a Márai Terézia Katonai Rend jövőben felavatandó tagjainak járadékait állapította meg.⁷ A rendelet szövege így szólt: „Ő császári és apostoli királyi Felsége... a jövőben felavatandó és legkegyelmesebben kinevezett rendtagok rendjára, a jelenleg rendelkezésre álló rendvagyonyra való tekintettel, az alábbiak szerint méltóztatott legkegyelmesebben rendszeresíteni:

a nagykeresztesek osztályában 6 járadékot egyenként 6000 (hatezer) koronával;

a középkeresztesek osztályában 16 járadékot egyenként 4000 (négyezer) koronával;

a lovagkeresztesek osztályában 150 járadékot egyenként 2400 (kettőezer négyszáz) koronával.”⁸

Megjegyzendő, hogy a háború kitörésekor a Rendnek nem volt élő belföldi tagja, miután az 1906 óta egyedülként nyilvántartott rendvitész, Fejérváry Géza báró, gyalogsági tábornok 1914. április 25-én elhunyt.⁹ (Az első világháborút megelőzően utólag 1879-ben avattak Mária Teréziás rendlovagokat, 1869-ben és 1878-ban véghezvitt fegyvertényekért. Az 1914-ben elhunyt Fejérváry még 1859-ben, az az év június 24-én Solferino és San Martino környékén zajlott csatában tanúsított hősiességéért, századosként kapta meg a Rend lovagkeresztjét.¹⁰) A világháború kitörése nyomán azonban – ahogy azt az idézett rendelet is egyértelművé teszi – a Rendnél felkészültek az újabb felvételi kérelmek benyújtására.¹¹ (Volt mire: első világháborús haditettek alapján összesen 2203 osztrák–magyar katonatiszt kérelmezte felvételét a Rendbe, akik közül végül 122-en kapták meg a három fokozat valamelyikét. A Rend nagymestere, vagyis az uralkodó emellett még nyolc külföldinek adományozott nagykeresztet és parancsnoki keresztet a világháború során.)¹²

A Mária Terézia Rendhez hasonlóan a Vitézségi Érmek újbóli adományozására is felkészültek 1914 kora ősén. Az 1914. szeptember 15-én kelt legfelsőbb (uralkodói) elhatározás október 1-jei hatállyal meghatározta a Vitézségi Érmek különböző fokozataival járó havi érempótdíjak összegét, az alábbiak szerint:

Arany Vitézségi Érem 30 korona

Ezüst Vitézségi Érem I. osztálya 15 korona

Ezüst Vitézségi Érem II. osztálya 7 korona 50 fillér.

⁷ Zirkularverordnung vom 25. August 1914, Präs. Nr. 11117. *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Normalverordnungen.* 1914/42. sz. 1914. augusztus 29. 191. o.; 124614/1.–1914. sz. körrendelet. *Rendeleti Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Szabályrendeletek.* 1914/44. sz. 1914. szeptember 5. 377. o.

⁸ 124614/1.–1914. sz. körrendelet. *Rendeleti Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Szabályrendeletek.* 1914/44. sz. 377. o.

⁹ *Felszeghy* 1943. 136. o.; *Stolzer – Steeb* 1996. 98. o.

¹⁰ *Felszeghy* 1943. 248–251. o.

¹¹ A Mária Terézia Katonai Rend egyes fokozatait más kitüntésektől eltérően nem előljárói feltérjesztés alapján adományozták. A Rendbe történő felvételért a haditett végrehajtójának magának kellett folyamodnia.

¹² Első világháborús érdemekért belföldiek részére összesen négy nagykereszt, kilenc parancsnoki kereszt és 110 lovagkereszt került odaítélésre. *Felszeghy* 1943. 269. o.

A pótdíjak mértékét közzétévő körrendelet meghatározta, hogy a korábban kítüntetettek (a világháborút megelőzően utoljára 1901-ben, a kínai bokszerlázadás leverése során tanúsított érdemekért adományoztak Vitézségi Érmel¹³) 1914. október 1-jétől kapják az újonnan megszabott pótdíjakat, a jövőben kítüntetendők pedig annak a hónapnak az első napjától válnak majd jogosulttá az illetményre, amelyben az érem adományozásra kerül.¹⁴

A Vitézségi Érmekkel kapcsolatban még egy rendelkezés napvilágot látott a háború elején: az 1914. október 6-án kelt legfelsőbb parancsirat értelmében a hadra kelt sereg legénysége engedélyt kapott, hogy a Vitézségi Érmeket a köpenyen is viselhesse.¹⁵ A kítüntetések viselésének rendes helye a zubbony volt, azonban az ősz közeledtével gondolni kellett arra is, hogy a köpeny alatt viselt kítüntetések nem látszanak, illetve az első vonalak mögött, a parancshirdetések keretében megtartott kítüntetési ceremóniák során szokásos feltűzésük problematikkussá válik. Márpedig az elismeréseknek a felsorakozott csapat előtt történő átadása, akárcsak a kítüntetések közszemlére tétele (jól látható viselése) fontos szerepet játszott a harcoló állomány moráljának fenntartásában, javításában. Az ismertetett rendelet erre a problémakörre nyújtott megoldást.

A kifejezetten háborús érdemekért adományozható kítüntetések körének bővítése szintén napirenden volt. Az uralkodó 1914. szeptember 14-i legfelsőbb parancsírata arról rendelkezett, hogy „a nem katonaaállományúak, továbbá az igazságügyi tisztek, a katona (honvéd) orvosok és katonai (honvéd) tisztviselők a hadiérdemeikért legkegyelmesebben adományozott” Ferenc József Rend lovagkeresztjét a Katonai Érdemkereszt szalagján (azaz hadiszalagon) viselhetik.¹⁶

Hasonló tematikájú volt az a szeptember 20-án kelt legfelsőbb elhatározás, amellyel az uralkodó elrendelte, hogy „azok az alacsonyabb rendfokozatú havidíjasok és azok a legénységi állományú egyének, kik a háborúban olyan alkalmazásokban tevékenykednek, melyek az ellenséggel való közvetlen érintkezést – ennélfogva a katonai érdemkereszt [sic!] vagy a vitézségi érem [sic!] megszerzését is – kizárják, a nekik érdemeik elismeréséül, háborúban adományozott” Koronás Arany Érdemkeresztet (Goldenes Verdienstkreuz mit der Krone), az Arany Érdemkeresztet (Goldenes Verdienstkreuz), a Koronás Ezüst Érdemkeresztet (Silbernes Verdienstkreuz mit der Krone) és az Ezüst Érdemkeresztet (Silbernes Verdienstkreuz) a Vitézségi Érem szalagján (azaz hadiszalagon) viseljék.¹⁷ Ennek kapcsán érdekességképpen megemlíthető, hogy a kínai bokszerlázadás leverésében

¹³ *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Personal-Angelegenheiten.* 1901/28. sz. 1901. szeptember 12. 389. o.

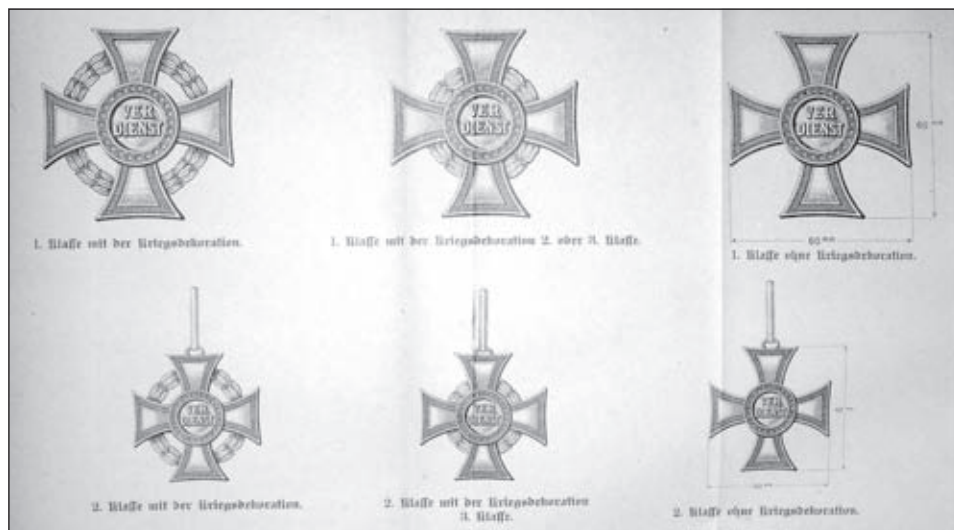
¹⁴ *Zirkularverordnung vom 18. September 1914, Präs. Nr. 12969. Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Normalverordnungen.* 1914/46. sz. 1914. szeptember 26. 211–212. o.; 138932/6.–1914. sz. körrendelet. *Rendelei Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Szabályrendeletek.* 1914/54. sz. 1914. október 10. 433. o.

¹⁵ 16420/eln.–1914. sz. rendelet. *Rendelei Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Személyes ügyek.* 1914/60. sz. 1914. október 10. 511. o.; 159502/7.–1914. sz. körrendelet. *Rendelei Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Szabályrendeletek.* 1914/61. sz. 1914. október 31. 465. o.

¹⁶ Allerhöchste Entschliessung vom 14. September 1914, Präs. Nr. 12933. *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Personalangelegenheiten.* 1914/56. sz. 1914. szeptember 19. 707. o.; 15362/eln.–1914. sz. rendelet. *Rendelei Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Személyes ügyek.* 1914/56. sz. 1914. szeptember 26. 483. o. (A német nyelvű szövegben a „honvéd” szó helyén „Landwehr” szerepel.)

¹⁷ Allerhöchste Entschliessung vom 20. September 1914, Präs. Nr. 13190. *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Personalangelegenheiten.* 1914/57. sz. 1914. szeptember 23. 717. o.; 15709/eln.–1914. sz. rendelet. *Rendelei Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Személyes ügyek.* 1914/56. sz. 1914. szeptember 26. 483. o.

való részvételért 1901-ben adományozott hadikitüntetések¹⁸ között is szerepelt Koronás Arany Érdemkereszt, Koronás Ezüst Érdemkereszt és Ezüst Érdemkereszt (az ezekkel elismert személyek között például katonaoorvost, gazdasági tisztet, haditengerészeti altisztet és matrózt találunk), azonban az adományozás jellege („hadiérdemek”) ellenére ezek a kitüntetések akkor még nem hadiszalagon kerültek odaítélésre.¹⁹ Erre csak az idézett 1914. szeptemberi szabályozás adott lehetőséget.

A Katonai Érdemkereszt 1914 szeptemberében rendszeresített I. és II. osztályának jelvényváltozatait bemutató ábra az osztrák–magyar közös hadsereg rendeleti közlönyéből (melléklet a Personalverordnungsblatt 1914/85. számához)

A hadikitüntetések palettájának háború eleji (1914-es) módosításai közül a legjelentősebb kétségtelenül a 65 éves múltira visszatekintő, tiszteknek adományozható, addig egyfokozatú Katonai Érdemkereszt háromfokozatú kitüntetéssé történt átalakítása volt, amelyre ugyancsak 1914 szeptemberében került sor. A bővítés a tiszti (és természetesen elsődlegesen a harctéri) érdemek differenciáltabb elismerését volt hivatott szolgálni. Az erről szóló, szeptember 23-án kelt legfelsőbb parancsirat a Katonai Érdemkereszt két új osztályának rendszeresítéséről rendelkezett.²⁰ A rendelkezés értelmében az addigi Katonai Érdemkeresztet átminősítették a Katonai Érdemkereszt III. osztályává, „főlé” pedig I. és II. osztályt hívtak életre.

¹⁸ Vaskorona Rend hadidíszítménnyel ékesített II. és III. osztálya; hadidíszítménnyel ékesített Katonai Érdemkereszt; Ezüst Vitézségi Érem II. osztálya.

¹⁹ *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Personal-Angelegenheiten.* 1901/28. sz. 1901. szeptember 12. 389–390. o.

²⁰ 15796/eln.–1914. sz. rendelet. *Rendeleti Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Személyes ügyek.* 1914/57. sz. 1914. szeptember 26. 495. o.

A Katonai Érdemkereszt I. osztályának mellre tűzhető (szalag nélküli) jelvénye volt, míg a II. osztály jelvényét a kitiüntetés jól ismert vörös-fehér csíkos szalagján a nyak körül kellett viselni. Elméletileg mindhárom fokozat békekitiüntetésként és hadikitiüntetésként (tehát hadidíszítménnyel ékesítve) egyaránt elnyerhető volt. A hadidíszítmény a kereszt-szárak között körbefutó babérmagkoszorú volt, az I. és a II. osztály jelvényeinél zöld zománccos, a III. osztály esetében aranyozott kivételben. Az uralkodói parancsirat meghatározta továbbá, hogy azok a tisztiek, akik „békeérdemekért” a kitiüntetés egy magasabb osztályát kapják, miközben valamely hadidíszítménnyel ékesített alacsonyabb fokozatnak már birtokosai, a magasabb fokozat jelvényét az alacsonyabb osztály hadidíszítményével ékesítve viselhetik. Ez a gyakorlatban a következőket jelentette volna: az I. osztály jelvényén a II. osztály hadidíszítménye a kereszt középpajzsát *közvetlenül* körülölelő, zöld zománccos babérmagkoszorú (az I. osztály „saját” hadidíszítménye nagyobb külső és belső átmérőjű, a középpajzstól távolabb elhelyezett, zöld zománccos koszorú volt), míg a III. osztály hadidíszítménye hasonló elhelyezésű, de aranyszínű koszorú lett volna. A II. osztály jelvényén a III. osztály hadidíszítménye szintén a kereszt középpajzsát *közvetlenül* körülölelő, aranyszínű babérmagkoszorú lett volna, szemben a II. osztály „saját” hadidíszítményével, amely ennél nagyobb külső és belső átmérőjű, a középpajzstól távolabb elhelyezett, zöld zománccos koszorú volt.

Az előző mondatokban a feltételes mód használata nem véletlen. 1914 novemberében a hivatalos lapokban megjelent a Katonai Érdemkereszt alapszabályainak fenti módosításait tartalmazó, az uralkodó által 1914. október 11-én jóváhagyott III. függelék, azonban ezzel egy időben közzétették az alapszabályokhoz csatolandó IV. függelék is, amely szerint az uralkodó 1914. november 16-i legfelsőbb kéziratával megengedte, hogy a „békében megszerzett”, illetve hadidíszítménnyel adományozott Katonai Érdemkeresztek, valamint a kitiüntetés alacsonyabb és magasabb fokozatai együtt is viselhetők legyenek.²¹ Ezzel tehát tulajdonképpen okafogyottá vált a magasabb fokozatok alacsonyabb fokozatú hadidíszítménnyel történő viselését szabályozó, két hónappal korábban kiadott, meglehetősen bonyolult rendelkezés. A „kombinált” jelvényekből nagy valószínűséggel csak mintapéldányok készültek el. Ráadásul hiába tette lehetővé az alapszabály-módosítás a Katonai Érdemkereszt I. és II. osztályának békekitiüntetésként történő adományozását, mivel az első világháború vége az Osztrák–Magyar Monarchia és az osztrák–magyar kitiüntetés rendszer végét is jelentette, a két magasabb fokozat „békeérdemekért” már nem, csak háborús teljesítményekért került odaítélésre,²² a „kombinált” jelvények kiadására már csak ezért sem volt szükség, illetve lehetőség.

A Katonai Érdemkereszt alapszabály-módosításában szerepelt még, hogy a kitiüntetés I. osztálya helyett kisdíszítmény²³ nem viselhető, a II. osztállyal kapcsolatban ugyanakkor

²¹ III–IV. Nachtrag zu den Statuten für das Militärverdienstkreuz. *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Personalangelegenheiten*. 1914/85. sz. 1914. november 18. 1211–1212. o.; III–IV. függelék a Katonai Érdemkereszt alapszabályaihoz. *Rendeleti Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Személyes ügyek*. 1914/71. sz. 1914. november 21. 649–650. o.

²² *Bodrogi – Molnár – Zeidler* 2005. 82–84. o.; *Felszeghy* 1943. 311. o.

²³ A kisdíszítmény az Osztrák–Magyar Monarchia haderejének tagjai számára 1908-ban bevezetett kitiüntetés-viselési forma. Lényege, hogy a többfokozatú kitiüntetések (érdemrendek) magasabb fokozatai helyett – az egyszerűség kedvéért – az adott kitiüntetés (érdemrend) legalacsonyabb, mellszalagon viselt fokozatát lehetett az egyenruhára tűzni, a szalagon pedig meghatározott külalakú miniatűr jelképezte a magasabb fokozatot.

ilyen korlátozást nem fogalmaztak meg.²⁴ Alighanem azonban ez utóbbira is vonatkozott a tiltás, hiszen a későbbi uralkodó, I. (IV.) Károly császár és király csak 1918. április 23-án, az alapszabályhoz kiadott IX. függelék útján rendelkezett arra nézve, hogy mindkét magasabb fokozat tulajdonosai viselhetik a jelvények kibérbített alakját a III. osztály szalagján.²⁵

Nem haditettek elismerésére szolgált, de az első világháborúhoz szorosan kötődő és témánk szempontjából is fontos kitüntetés volt a Vöröskereszt Díszjelvény (Ehrenzeichen für Verdienste um das Rote Kreuz), hiszen az I. Ferenc József császár és király (egyben az Osztrák- és a Magyar Vöröskereszt Egyletek védnöke) által 1914. augusztus 17-én alapított elismerés lett a háború kitörését követően elsőként életre hívott új osztrák–magyar kitüntetés. Jóllehet a Vöröskereszt Díszjelvény létrehozásának apropója a háborús sebesültek megsegítéséről szóló első genfi egyezmény aláírásának 50. évfordulója volt, az alapítás egybecsengett az első világháború harcainak megkezdésével, amely mindjárt lehetőséget is biztosított az önkéntes segélyszervezet munkájában részt vevő, illetve azt támogató személyek elismerésére. A kitüntetést eleve a fegyveres konfliktus „kívánalmihoz” igazították, amelyet mutat, hogy a „háborúban szerzett érdemek elismeréséül” hadidíszítménnyel ékesítve is el lehetett nyerni – ez a Vöröskereszt Díszjelvény esetében babér- és tölgydísz jelentett. Meglehetősen furcsán hat az ellenséggel szemben szerzett harctéri érdemek megtettesítő hadidíszítménynek egy alapvetően jótékonyági tevékenységet díjazó elismeréssel való társítása, de úgy tűnik, hogy a háború kitörésének lázában ez nem tűnt visszásnak a kitüntetés alapszabályát megalkotók számára. Az új elismerés fokozatai az alapításkor az alábbiak voltak:

- Vöröskereszt Érdemcsillaga
- Vöröskereszt Díszjelvény I. osztálya
- Vöröskereszt Díszjelvény II. osztálya
- Vöröskereszt Ezüst Díszérme
- Vöröskereszt Bronz Díszérme.

A két magasabb fokozatot az uralkodó adományozta, az alacsonyabbak odaítélésére a Vöröskereszt védnök-helyettesét, Habsburg Ferenc Szalvátor főherceget hatalmazta fel. (Az adományozás ez utóbbi esetekben is az uralkodó nevében történt.) A Monarchiában addigra kialakult hagyományoknak megfelelően nők a kitüntetést ún. csokorszalagon viselhették – az alapszabályok értelmében hölgyeknek adományozható I. és II. osztályú Díszjelvényt és a Díszérmet a háború során nagy számban érdemelték ki ápolónők és női vöröskeresztes munkatársak.

A Vöröskereszt Díszjelvény odaítélése maga is jótékony célt szolgált, mivel adományozása esetén a kitüntetetteknek az egyes fokozatoknak megfelelően megszabott díjat kellett a Vöröskereszt javára befizetniük. A díjak az alábbiak szerint alakultak:

²⁴ III. Nachtrag zu den Statuten für das Militärverdienstkreuz. *Verordnungsblatt für das k. u. k. Heer. Personalangelegenheiten*. 1914/85. sz. 1914. november 18. 1211–1212. o.; III. függelék a Katonai Érdemkereszt alapszabályaihoz. *Rendeleti Közlöny a magyar kir. Honvédség számára. Személyes ügyek*. 1914/71. sz. 1914. november 21. 649–650. o.

²⁵ *Felszeghy* 1943. 311. o.

Vöröskereszt Érdemcsillaga: 1500 korona,
 Vöröskereszt Díszjelvény I. osztálya: 500 korona,
 Vöröskereszt Díszjelvény II. osztálya: 100 korona,
 Vöröskereszt Ezüst Díszérme: 20 korona,
 Vöröskereszt Bronz Díszérme: 10 korona.

A kitiüntetés kifejezett érdekessége, hogy alacsonyabb fokozataihoz pusztán anyagi érdemek által is hozzá lehetett jutni, ami tulajdonképpen azt jelentette, hogy meg lehetett azokat vásárolni. Aki ugyanis valamely Vöröskereszt egyesület tevékenységét évi 50 koronával vagy egy összegben 1000 koronával segítette, az folyamodhatott a II. osztályú Díszjelvény adományozásáért; aki három egyenlő részletben vagy egy összegben 300 korona támogatást fizetett be, az kérhette az Ezüst Díszérem odaítélését; aki pedig évi 5 koronát vagy egyszerre 100 koronát szánt a segélyszervezet támogatására, a Bronz Díszérem tulajdonosává válhatott. A kitiüntetés hadidíszítményes fokozatait azonban csak személyesen és tevőlegesen szerzett érdemek nyomán lehetett elnyerni.²⁶

A Vöröskereszt Díszjelvény 1915. július 15-én egy további, az I. és a II. osztály közé soroló fokozattal (Vöröskereszt Tiszti Díszjelvénye) egészült ki, amelyet kizárólag hadidíszítménnyel adományoztak, tehát anyagi támogatás útján nem volt elérhető.²⁷

Írásunk lezárásaként és a fentiek összegzése gyanánt álljon itt az 1914. év végi állapot szerint kifejezetten háborús érdemekért adományozható osztrák–magyar kitiüntetések listája (a viselési sorrendnek megfelelően), amelyben dőlttel jelöltük a „paletta” bővülését a háború eleji helyzethez képest. Jól megfigyelhető, hogy kevesebb, mint fél év alatt mennyit módosult az évtizedek óta szinte változatlan rendszer, válaszul a háború által támasztott igényekre:

Mária Terézia Katonai Rend nagykeresztje
 Mária Terézia Katonai Rend parancsnoki keresztje
 Mária Terézia Katonai Rend lovagkeresztje
Katonai Érdemkereszt I. osztálya hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Lipót Rend nagykeresztje hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Lipót Rend I. osztálya hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Vaskorona Rend I. osztálya hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Lipót Rend parancsnoki keresztje hadidíszítménnyel
Katonai Érdemkereszt II. osztálya hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Vaskorona Rend II. osztálya hadidíszítménnyel
Vöröskereszt Érdemcsillaga hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Lipót Rend lovagkeresztje hadidíszítménnyel
Vöröskereszt I. osztályú Díszjelvénye hadidíszítménnyel
 Osztrák Császári Vaskorona Rend III. osztálya hadidíszítménnyel
Osztrák Császári Ferenc József Rend lovagkeresztje hadiszalagon

²⁶ A Vöröskereszt Díszjelvény alapszabályai. HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény; *Felszeghy* 1943. 425–426.

²⁷ A korábban megjelent szakirodalom szerint a Vöröskereszt Tiszti Díszjelvényének alapítása a többi fokozattal együtt, 1914. augusztus 17-én történt. Lásd: *Bodrogi – Molnár – Zeidler* 2005. 109. o.; *Felszeghy* 1943. 426. o.; *Stolzer – Steeb* 1996. 313–314. o. Ez azonban nem felel meg a valóságnak. (Az alapszabályok kiegészítéséről hírt adott a sajtó is, lásd például: *Az Ujság*, 1915. november 8. 5. o.)

Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel
 Tábori Lelkészi Érdemkereszt I. osztálya hadiszalagon
 Tábori Lelkészi Érdemkereszt II. osztálya hadiszalagon
 Ezüst Katonai Érdemérem hadiszalagon
 Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon
 Arany Vitézségi Érem
Koronás Arany Érdemkereszt hadiszalagon
Arany Érdemkereszt hadiszalagon
 Ezüst Vitézségi Érem I. osztálya
 Ezüst Vitézségi Érem II. osztálya
Koronás Ezüst Érdemkereszt hadiszalagon
Ezüst Érdemkereszt hadiszalagon
Vöröskereszt II. osztályú Díszjelvénye hadidíszítménnyel
Vöröskereszt Ezüst Díszérme hadidíszítménnyel
Vöröskereszt Bronz Díszérme hadidíszítménnyel.

Az 1914-ben bekövetkezett kitüntetésügyi változások azonban még csak előfutárai voltak annak a mélyreható átalakulásnak, amelyen az Osztrák–Magyar Monarchia elismerési rendszere a – reméltnél jobban elhúzódó és az egész társadalmat a vártnál jelentősebben igénybe vevő – viláégés során keresztülment. Ennek bemutatása a következő évfordulokhoz kötődően további írások tárgyát képezheti.

BIBLIOGRÁFIA

- Bodrogi – Molnár – Zeidler* 2005. *Bodrogi Péter – Molnár József – Zeidler Sándor*: Nagy magyar kitünteteskönyv. A magyar állam rendjelei és kitüntetései a Szent György-rendtől a Nagy Imre-érdemrendig. (Rubicon-Könyvek.) Budapest, 2005.
- Felszeghy* 1943. A rendjelek és kitüntetések történelmünkben. A szerk. biz. elnöke *Felszeghy Ferenc*. Budapest, [1943.]
- Makai – Héri* 2002. *Makai Ágnes – Héri Vera*: Kereszt, érem, csillag. Kitüntetések a magyar történelemben. Budapest, 2002.
- Měříčka* 1974. *Měříčka, Václav*: Orden und Ehrenzeichen der Österreichisch–Ungarischen Monarchie. Wien, 1974.
- Michetschläger* 1918–1919. *Michetschläger, Heinrich F.*: Das Ordensbuch der gewesenen Österreichisch–Ungarischen Monarchie. Orden, Kreuze, Ehrenzeichen, Medaillen, Denkmünzen, Dienstzeichen, Matrikelzeichen, Amtsabzeichen etc. Wien, 1918–1919.
- Stolzer – Steeb* 1996. *Stolzer, Johann – Steeb, Christian*: Österreichs Orden. Vom Mittelalter bis zur Gegenwart. Graz, 1996.

*A Mária Terézia Rend parancsnoki keresztje
(HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény)*

*A Katonai Érdemkereszt I. osztálya hadidíszítménnyel
(HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény)*

*A Vaskorona Rend III. osztálya
hadidíszítménnyel
(HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény)*

*A Katonai Érdemkereszt III. osztálya
hadidíszítménnyel
(HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény)*

*Bronz Katonai Érdemérem hadiszalagon
(HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény)*

*Az Arany Vitézségi Érem 1866-os,
az első világháború kezdetén is
adományozott típusa
(HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény)*

*Arany Érdemkereszt hadiszalagon
(HM HIM Numizmatikai Gyűjtemény)*

*A Vöröskereszt II. osztályú Díszjelvénye és Ezüst Díszérme korabeli propaganda-képeslapon
(magángyűjtemény)*

A műtárgyfotókat Szikits Péter készítette.